

Ο ΑΔΕΛΦΟΔΙΩΧΤΗΣ

Ἄδερφοδιώχτης λέγεται εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μου πατρίδα Ἀπειρανθον καὶ εἰς ἄλλα χωρία τῆς Νάξου¹ τὸ παιδί, ἀγόρι ἢ κορίτσι, ὅταν τὰ μετ' αὐτὸ τέκνα τῆς οἰκογενείας ἀποθνήσκουν, διότι τοῦτο νομίζεται ὑπαίτιον τῶν ἀτυχημάτων. Διὰ τὰ καταπολεμήσουν δὲ καὶ ἐξαφανίσουν τὴν ὀλεθρίαν, ὡς ἐπίστευον, ἐπήρειαν αὐτοῦ, τὸ ἔθετον, παλαιότερον τοῦ 1930, ἐντὸς φούρνου, ἀφοῦ πρῶτον ἦναπτον ἐντὸς φρύγανου, οὕτω δ' ἔθεωρεῖτο τὸ παιδί ὅτι ἐπυρακτώθη. Τὸ ἡρώτων κατόπιν «θές τα τ' ἀδερφάκια σου;» Ὅταν ἀπήντα «θέλω τα», τὸ ἐβγαζαν. Τοιοιτοτρόπως ἐνεργοῦντες ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι θὰ ζήσουν τὰ κατόπιν γεννώμενα παιδιὰ τῆς οἰκογενείας.

Ἡ αὐτὴ δεισιδαίμων πίστις καὶ μαγικὴ ἐνέργεια ἀπήντα παλαιότερον καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπαντᾷ δ' ἔτι καὶ σήμερον, ὡς π.χ. ἐν Χίῳ, Λέσβῳ καὶ Κρήτῃ. Ὁ ἀδερφοδιώχτης εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀνατολικῆς Θράκης φέρεται μὲ τὰ ὀνόματα ἀδελφοτρῶγος, ἀδελφοφάγος, ἀδελφοφάς, ἀδερφοδιώχτης, ἀδερφοφάγος, ἀδερφοφάς, βόμπιρας, βομπίρικο, βόμπρας, γομπίρω, γόμπρας, γουρσοῦζικο, ἡσκιος, Καλικάντζαρος, Νεράϊδα, παιδί μὲ τὴ μύγα, πολυτάρι, στριγγλάκι καὶ στρίγγλικο².

Πρὶν προβῶ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ὡς ἄνω δεισιδαίμονος δοξασίας καὶ μαγικῆς ἐνεργείας, θ' ἀναφέρω τὰς κατωτέρω σχετικὰς ἐνδείξεις καὶ ἐξ ἄλλων τόπων τοῦ Ἑλληνισμοῦ:

Εἰς τὴν Μαλιτζίνα Λακεδαίμονος ὑπῆρχεν ἡ ἐξῆς παράδοσις: *«Αὐτὸ ποῦ θὰ σᾶς εἰπῶ ἐγὶνή στο χωριό μας, πᾶνε τώρα καμμιά πενήνταριά χρόνια. Τοῦ Ἀναγνώστη Μονοβασίτη τοῦ πεθαίναν τὰ παιδιὰ ἓνα κορίτσι εἶχε μονάχα. Μερικοὶ τὸν*

1. Ὡς π.χ. εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν Δανακόν. Βλ. Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, χειρόγραφον 2342, σσ. 126, 286. (Συλλογὴ Στεφάνου Δ. Ἡμέλλου, Νάξος 1960). Ἐφεξῆς αἱ παραπομπαὶ εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ ἐν λόγῳ Κέντρου θὰ γίνωνται διὰ τῆς βραχυγραφίας ΚΛ.

2. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις, 1933, σσ. 248, 253. Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, τεύχ. Α', ἐν Ἀθήναις, 1939/40, σ. 37.

συνεβούλεψαν νὰ ρίξῃ τὴν δυχατέρα του στὸ φοῦρνο, γιατί εἶναι Νεραΐδα καὶ αὐτὴ εἶναι πού τὰ τρώει. Τὸ ἤρε σωστό καὶ ἀποφάσισε νὰ τὸ κάμῃ. Μιὰ μέρα ἀφήκαν στὸ φοῦρνο τους κολλούρια καὶ εἶπαν στὸ κορίτσι νὰ ᾽μπῃ μέσα νὰ τὰ βγάλῃ. Μόλις ἐμπῆκε, ἄφαν μπροστὰ μιὰ ἀφάνα καὶ δὲν μπορούσε νὰ ᾽βγῃ. Τὴν ρώτησαν τότε τί τρώει; «Κρέας» ἀπολογήθη ἐκείνη. «Νὰ φᾶς τὰ κριάτα σου» τῆς λένε. Τὴν ἐρώτησαν πάλι τί τρώει; ὡς πού εἶπε «ψωμί» καὶ τότε τὴν ἔβγαλαν ἀπὸ τὸ φοῦρνο. Ὑστερα ἐγέννησε ἡ γυναῖκα του ἓν ἀγόρι καὶ τοῦ ᾽ζησε»¹.

Εἰς τὴν Ἀργολίδα «οἱ ἔχοντες προμετώπιον φλέβα καταφανῆ ἐλέγοντο Καλικάντζαροι καὶ ἐθεωροῦντο ὅτι ἔφερον τὸν θάνατον εἰς τὰ μετ' αὐτοὺς γεννώμενα ἀδέρφια τῶν. Ἄν δ' ἀληθῶς ἀπέθνησκον τὰ ὑστερότοκα παιδιὰ καὶ τοιουτοτρόπως ἐβεβαιούτο ἡ δαιμονικὴ φύσις τοῦ ἀδελφοῦ, οἱ γονεῖς, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ, ἔθετον μὲν εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ ὑπνοδωματίου αὐτοῦ τὰς εἰκόνας τῶν Εὐαγγελιστῶν, τὸ δὲ παιδί ἐνέβαλλον εἰς φοῦρνον, τοῦ ὁποίου τὸ στόμιον ἀπέφραττον διὰ φρυγάνων· ἀφοῦ ἔβαζαν φωτιά εἰς τὰ φρύγανα, ἐρωτοῦσαν τὸ παιδί ἂν τρώῃ «ψωμί» ἢ «κρέας»· ἂν ἀπεκρίνετο «κρέας», δὲν τὸ ἔβγαζαν, ἀλλ' ἐπανελάμβανον τὴν ἐρώτησιν, ἕως ὅτου τοῦτο ἀπεκρίνετο «ψωμί». Τότε δέ, ἀφοῦ ἔσβηναν τὴ φωτιά, ἔβγαζαν τὸ παιδί καὶ τὸ ἐζύγιζαν, διένεμον δὲ εἰς τοὺς πτωχοὺς ἰσόσταθμον ποσὸν ψωμιοῦ πρὸς ἐξαγορὰν αὐτῶν, ὡς ἔλεγον. Προκατέβαλλον ἔπειτα εἰς ἱερέα τὴν ἀμοιβὴν διὰ «σαράντα κρυφὲς λειτουργιῆς», κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ἱερεὺς μυστικῶς ἐδέετο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν τῶν γονέων»².

Ἐν Σοποτῶν Καλαβρύτων, ἔγραφεν ὁ συλλογεὺς λαογραφικῆς ὕλης Θ. Ἰ. Ἀθανασόπουλος, ἐπιστεύετο ὅτι «τὸ παιδί, πού ἔχει ἀπάνω του στὸ μέτωπο ὅπου σταυρώνουν τὰ φρύδια μιὰ μυῖγα ἀπὸ μιὰ μαύρη νευρούλα, ὁ ἥσκιος αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ τρώει τὰ ἄλλα ἀδέρφια». Πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ κατέφευγον εἰς τὰ ἐξῆς: «Ὅταν ἐγεννᾶτο νέον τέκνον, εἰσῆγον τὸ ἀδελφοφάγον παιδί εἰς κλίβανον ἐλαφρῶς καὶ πρὸ πολλῆς ὥρας θερμανθέντα, ἵνα παραστήσουν ὅτι ἔψησαν αὐτὸ καὶ μετὰ τοῦτο παρουσίαζον εἰς αὐτὸ τὸ ἀρτιγέννητον δεικνύοντες κατὰ πρῶτον τὰ πόδια τοῦ βρέφους. Αἱ μητέρες ἤρνοῦντο καὶ νὰ δανεῖζον, διότι εἶχε μυῖγα τὸ παιδί τους. Καὶ ἐν Πειραιεῖ ἔμαθα, προσθέτει ὁ Ἀθανασόπουλος, ὅτι ὑπῆρχεν οἰκογένεια, ἀποδίδουσα τὸν θάνατον τῶν τέκνων τῆς εἰς τὴν ὑπαρξίν τοιοῦτου ἀδελφοῦ»³.

1. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις, 1904, σ. 506. Ἡ παράδοσις ἀνάγεται εἰς τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

2. Α. Καραγιάννη, Δεισιδαιμονίας δοκίμιον, ἐν Σμύρῃν, 1872, σσ. 271-272.

3. Θ. Ἰ. Ἀθανασοπούλου, Παραδόσεις καὶ δοξασίαι Σοποτοῦ Καλαβρύτων, Λαογραφία, τόμ. 5, 1915, σσ. 208-209.

Και εις τὸ Μάνεσι Καλαβρύτων ἐλέγετο ὅτι, «ὅταν τὸ παιδί εἶχεν εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς μύτης ἓνα μπλὲ σημεῖον (μυῖγα), τὸ ἔβαζαν σὲ κρῦο φοῦρνον νὰ γυρίσῃ τρεῖς φορές, γιὰ νὰ μὴ πεθάνουν τὰ παιδιὰ, πού θὰ ἐγεννῶντο κατόπιν»¹. Ἐν δὲ τῇ Σκιλλουντίᾳ Ὀλυμπίας Ἡλείας λέγεται: «Ὅταν τὸ παιδί κοιμᾶται μὲ σταυρωμένα πόδια, τρώει τ' ἄλλα του ἀδέρφια»².

Ἐν Πάρῳ τ' ἀτυχήματα ταῦτα ἀποδίδουν «σὲ γρουσουζιά τοῦ πρώτου παιδιοῦ. Γι' αὐτὸ φουρνίζουν τὸν ἀδερφοδιώχτη εἰς ἐλαφρῶς πυρακτωμένον φοῦρνον, «διὰ νὰ καῖ ἡ γρουσουζιά», εἰς δὲ τὸ χωρίον Λευῆς τῆς νήσου ταύτης «κάνουν τάματα εἰς τοὺς Ἁγίους νὰ ζήσουν τὰ παιδιὰ τους»³. Ἐν Κέᾳ, «ὅταν γεννηθῇ τὸ παιδί κ' ἔχη γραμμὴ στὸ κούτελο, δὲν ζοῦνε τ' ἄλλα τὰ παιδιὰ τῆς μάνας»⁴.

Εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς Κρήτης ἔτι καὶ σήμερον πιστεύουν ὅτι, «ἂν στὸ βαθούλωμα τῆς μύτης τοῦ βρέφους ὑπάρχῃ ὀριζόντια μιὰ γαλάζια φλέβα, τὸ παιδί ἔχει ἀδερφοδιώχτη· καὶνε τότε ἐλαφρὰ ἓνα φοῦρνο καὶ βάζουν μέσα τὸ παιδί· τὸ ρωτοῦν: «τί θές, ἀδερφοῦ ἢ ἀδερφοδιώχτη;». Ἐὰν πῇ «ἀδερφοῦ», τὸ βγάζουν ἀμέσως»⁵. Καὶ ἐν Κῶ (χωρίον Πυλὶ) τῆς Δωδεκανήσου, «ἂν τὸ παιδί ἔχη μελανία φλέβα ἢ μακρὴ ἐλιά μεταξὺ τῶν δυὸ φρυδιῶν, εἶναι ἀδερφοδιώχτης»⁶. Εἰς τὴν Σάμον, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, «χαρακτὴρ τοῦ ἀδερφοφάγου νομίζεται ἡ ἐξόγκωσις τῆς ὑπερογογιχικῆς φλεβὸς ἐπάνω ἀπὸ τὰ φρύδια· ἐνεβάλλετο δ' ἄλλοτε τὸ παιδί αὐτὸ ἀπὸ τοὺς γονεῖς του εἰς φοῦρνον, πρὸ τοῦ ὁποίου ἐκαίετο φρύγανον καὶ ἤρωτᾶτο ἂν θὰ ἐξακολουθῇ νὰ τρώγῃ τ' ἀδέρφια του· ἀντὶ τοῦ παιδιοῦ ἀπεκρίνετο ἓνας τῶν παρισταμένων συγγενῶν, ὑποσχόμενος ὅτι δὲν θὰ τοὺς βλάπτῃ καὶ τότε ἔσβηναν τὸ φρύγανο κ' ἔβγαζαν τὸ παιδί»⁷. Καὶ ὁ Ἀναστάσιος Βρόντης παρέχει τὴν περὶ πυρακτώσεως τοῦ παιδιοῦ πληροφορίαν εἰς εἰδικὴν διὰ τὸ παιδί ἐν Σάμῳ μελέτην του γράφων: «Ἀνάβουν στὴν ἄκρα τοῦ φοῦρνου ἓνα φρύγανο καὶ βάλλοντας μέσα τὸ παιδάκι τοῦ λέγουν: «θὰ τρώγῃς τ' ἀδέρφια σου; ἂν τὰ τρώγῃς, θὰ σὲ κάψουμε». Φυσικὰ τὸ παιδάκι δὲν ἔχει τί νὰ ἀπαντήσῃ καὶ τότε ἀντ' αὐτοῦ μιὰ γυναῖκα λέγει: «Δὲν θὰ τρώγω τ' ἀδέλφια μου»⁸. Εἰς τὴν Χίον, «ὅταν πεθαίνουν εἰς μικρὰν ἡλικίαν πολλὰ παιδιὰ τῆς ἰδίας οἰκογε-

1. ΚΛ, χ/φ 1887, σ. 4 (συλλογὴ Ἰωάννας Χατζῆ, Τεμένη Αἰγιαλείας Ἀχαΐας, 1953).

2. ΚΛ, χ/φ 2125, σ. 28 (συλλ. Σπυριδῶνος Καράμπελα, 1954).

3. ΚΛ, χ/φ 1955, σσ. 29-30 (συλλ. Κυριακῆς Γαϊτάνου, Πάρος, 1953).

4. ΚΛ, χ/φ 2340, σ. 375 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Κέα, 1960).

5. Εὐαγγελίας Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα, 1949, σ. 87.

6. ΚΛ, χ/φ 2269, σ. 103 (συλλ. Ν. Ζάρακα, Πυλὶ Κῶ, 1958).

7. Ἐπ. Σταματιάδου, Σαμιακά, τόμ. 5ος, ἐν Ἀθήναις, 1887, σ. 207.

8. Ἀναστ. Βρόντης, Τὸ παιδί στὴ Σάμο, Λαογραφία, τόμ. 16, 1956, σ. 226.

νείας, νομίζουν και σήμεραν ὅτι τὰ κατατρώγει τὸ παιδί, πού ἐπιζῆ και τὸ ὅποιον δι' αὐτὸν τὸν λόγον λέγεται ἀερφοφᾶς και τὸ βάζουν μέσα σὲ φούρνο· ἀνάπτουν εἰς τὸ στόμιον τοῦ φούρνου φωτιά και ἐρωτοῦν τὸ παιδί ἂν τρώγῃ πλέον τ' ἀδέρφια του· ὅταν τοῦτο ἀποκριθῆ ὄχι, τὸ βγάζουν, ἀφοῦ παραμερίζουν τὴ φωτιά»¹. Κατ' ἄλλην προφορικὴν πληροφορίαν τοῦ καθηγητοῦ Φεγγουδάκη τὸ παιδί ἐν Χίῳ ἀναγκάζεται ἀπὸ τὸν πατέρα του νὰ φωνάζῃ τρεῖς φορές «ἐν τὰ τρώγω τ' ἀέρφια μου»². Κάποτε δ' ἀντὶ νὰ τὸ βάλουν εἰς φούρνον τὸ κατεβάζουν διὰ σχοινίου εἰς πηγᾶδι και κρατεῖται ἐκεῖ, ἕως ὅτου φωνάζῃ τ' ἀνωτέρω. Κατὰ δὲ τὸν Λουκᾶν Ἰ. Καλησπέρη εἰς τὸ χωρίον Κάμπος Χίου «ὁ ἀδερφοδιώχτης διακρίνεται ἀπὸ μελανὴν γραμμὴν ὡς φλέβαν ἀνάμεσα στὰ φρύδια»³.

Εἰς τὴν Κρήνην Ἐρυθραίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Τσεσμε) «τὸ παιδί, πού ἐπέζη πολλῶν θανόντων ἀδελφῶν του, ἂν εἶχε κάποιο μαῦρο σημάδι ἐπὶ τοῦ μετώπου, ἐνομιζέτο αἷτιον τοῦ θανάτου τῶν ἀδελφῶν του και ὠνομάζετο ἀδερφοδιώχτης. Πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ ἢ μητέρα του διὰ δόλου τὸ εἰσήγεν εἰς τὸν φούρνον, ἵνα τοῦτο βγάλῃ δῆθεν τὰ παξιμάδια. Ὅταν εὐρίσκετο τὸ παιδί μέσα εἰς τὸν φούρνον, τὸ ἠμπόδιζε νὰ βγῆ κινουσα ἀναμμένο κλαδί και ἀπειλοῦσα νὰ καύσῃ τὸν ἀδερφοδιώχτη. Ἐπειτ' ἀπὸ ὀλίγον, ἀφοῦ ἔσβηνε τὸ κλαδί, ἔβγαζε τὸ παιδί κατατρομαγμένο ἀλλ' ἀβλαβές, βεβαία ὅτι ἀπεσόβησε τὸ κακόν»⁴. Εἰς τὴν Πλαγιὰ Λέσβου «μπροστὰ στὸ φούρνο βάζουν φρύγανα και κάνουν πὼς θὰ τ' ἀνάψουν και ρωτᾶνε τὸ παιδί τί τρώει ψωμί ἢ ἄνθρωπο. Αὐτὸ πρέπει ν' ἀπαντήσῃ τρεῖς φορές ψωμί»⁵.

Ἐν Κουτσικᾷ Ἀγίας Ἄννας Εὐβοίας λέγεται ὅτι «ὁ ἡσκιος⁶ τοῦ π'διοῦ πνίγ' τ' ἀδέρφια· τὸ πηγαίνουν σ' ἓνα συγγενικὸ σπίτι· ἐκεῖ μένει 1-3 χρόνια, ὥσπου νὰ μεγαλώσῃ τὸ νέο ἀδέρφι του»⁷. Ἐν Αὐλωναρίῳ Εὐβοίας τὸ παιδί λέγεται ἀδερφο-

1. Κ. Ν. Κανελλάκη, Χιακὰ Ἀνάλεκτα..., ἐν Ἀθήναις, 1890, σ. 363. Βλ. και Κ. Ἰ. Ἀμάντου, Συμβολὴ εἰς τὸ Χιακὸν γλωσσάριον, Χιακὰ Χρονικά, τόμ. 6, 1926, σ. 8. Εἰς τὰ Καρδάμυλα Χίου ὁ ἀδερφοδιώχτης λέγεται και ἀδελφοτρώγος. ΚΛ, χ/φ 2073, σ. 4 (συλλ. Π. Μανωλάκη, Καρδάμυλα Χίου, 1953).

2. Πρβλ. και τὸ περιὸδ. τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλλην. Φιλολ. Συλλ., τόμ. ΙΘ', σ. 139.

3. ΚΛ, χ/φ 2076, σ. 35 (συλλ. Λουκᾶ Ἰ. Καλησπέρη, Κάμπος Χίου, 1952).

4. Περιὸδ. τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἑλλην. Φιλολ. Συλλ., τόμ. ΙΘ', σ. 139.

5. ΚΛ, χ/φ 2152, σ. 67. (συλλ. Ἐμμ. Σαρῆλλη, Πλαγιὰ Λέσβου, 1955).

6. Διὰ τὴν σημασίαν τοῦ ἡσκιου εἰς τὰς δευσιδαίμονας δοξασίας βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἡσκιος, ἐν Ἡμερολογίῳ Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτ. Ι (1905), σσ. 419-421 (=Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Δ', ἐν Ἀθήναις, 1980-1985, σσ. 506-508. Βλ. και τὸ ἄρθρον Schatten ἐν Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, τόμ. ΙΧ, 1936, σσ. 128-132).

7. ΚΛ, χ/φ 1470 Γ', σ. 63 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, Ἀγία Ἄννα, 1942).

φάγος¹. 'Ο άδερφοδιώχτης έν Βονίτση Αιτωλοακαρνανίας λέγεται γόμπρας, ή δέ κόρη γομπίρω, πού εις τό άνω μέρος τής μύτης φέρει μελανό σημάδι (μυίγα) προσέχουν τό παιδί πού θά γεννηθῆ μετά κατά τίς τρεῖς πρώτες ήμέρες, πού άκόμη δέν τό μοίραχν οί μοῖρες, νά μή τό άντικρύση ό γόμπρας, διότι, άν τό άντικρύση, θά πεθάνη»².

'Εν Σηλυβρία άνατολικής Θράκης, «δταν μιá μητέρα έχ' ένα παιδί και τά κατόπιν πού γεννᾶ δέν τής ζούν, τότε τό παιδί έχ' άδελφοδιώχτη και τόν καινε στο φούρνο. 'Αφού κάψουν μερικά χόρτα και ό φούρνος κρυώση, βάζουν επάνω τό παιδί και τό ρωτοῦν: -τί θές νά φάς; 'Αν πῆ πώς θέλ' νά φάγ' τυρί, τό 'χ'νε σε καλό κι άν πῆ πώς θέλ' νά φάγ' κρέας, τό 'χ'νε σε κακό, τότε πάλε θά πεθαίν'νε τ' άδέρφια τ'»³.

'Εν Νεστορίω Καστοριάς τής Μακεδονίας «τόν άδερφοδιώχτη λέγουν πολυτάρι, δηλαδή ότι δέν θέλει νά ζήσουν πολλά παιδιά. Τότε παλιά πήγαιναν σε ειδικές πού ήξεραν νά κόβουν τήν πολυταροσύνη. Τρυποῦσαν λίγο με μιá βελόνα μεταξὺ μύτης και τοῦ ματιοῦ και έκοβαν τό δέρμα και έτσι περνοῦσε ή κακή αύτή ιδιότητα και στέριωναν τά παιδιά»⁴. Τέλος έν Κερκύρα, «άν δοῦν ένα παιδί κ' έχη τή μυίγα δῶ στο βαθούλωμα τῆ μύτης του, τό στέρνουν στο μοναστήρι τής Πλατυτέρας και τοῦ τήνε κόβει ό καλύτερος με τή λόγχη. Εί δέ και μή, «σα παιδιά γεννηθοῦνε κατόπι δέ ζῆ κανένα. 'Εκείν' ή μυίγα τοῦ δίνει δύναμη νά τρώη τ' άδέρφια του»⁵.

'Ο άδερφοδιώχτης είναι, κατά τάς ώς άνω δοξασίας τοῦ έλληνικοῦ λαοῦ, παιδί έξωτικόν, παιδί με φύσιν δαιμονικήν, τοῦ όποιοῦ ό ήσκιος «τρώνει τ' άλλ' άδέρφια» ή «πνίγ' τ' άδέρφια τ'». Θεωρούμενον δ' ώς δαιμονικόν, και μιάρόν, λαμβάνει τά όνόματα διαφόρων έξωτικῶν όντων, πού έχουν κακοποιούς ιδιό-

1. ΚΛ, χ/φ 2038, σ. 32 (συλλ. 'Ανας Τζανῆ, Αύλωνάριον, 1954).

2. ΚΛ, χ/φ 2005, σ. 186 (συλλ. Νικ. Μόσολα, Περιοχή Βονίτσης, 1952). Βομπίρικο λέγεται ό άδελφοδιώχτης και εις Χρυσοβίτσαν Μετσόβου. ΚΛ, χ/φ 2037, σ. 49 (συλλ. Δ. Δρούγκα, Χρυσοβίτσα, 1952). Είς τῷ Λυκούδι 'Ελασσόνος, δταν τό μωρό άνησυχῆ τήν οικογένειαν χωρίς λόγον, τό λέγουν βόμπιρα. ΚΛ, χ/φ 1975, σ. 21 (συλλ. 'Α θ. Παπανικολάου, Λυκούδι 'Ελασσόνος, 1953).

3. 'Ελληνικής Σαραντῆ - Σταμούλη, Σύμμικτα λαογραφικά, Θράκικά, τόμ. Α', έν 'Αθήναις 1928, σ. 406. Βλ. τής αύτῆς, Προλήψεις και δεισιδαιμονίες τής Θράκης, Λαογραφία, τόμ. 13, 1950, σ. 231. Είς τήν περιφέρειαν Μετρῶν άνατολικής Θράκης τόν άδερφοδιώχτη λέγουν στριγκλάκ'. Βλ. Κ. Χουρμουζιάδην, έν 'Αρχείω Θρακικοῦ λαογραφικοῦ και γλωσσικοῦ θησαυροῦ, τόμ. 7, 1940/41, σ. 29.

4. ΚΛ, χ/φ 2459, σ. 26 (συλλ. Χαρίλ. Χατζῆ, Νεστόριον, 1963).

5. Γεράσ. 'Ι. Σαλβάνοῦ, Λαογραφικά σύλλεκτα έξ 'Αργυράδων Κερκύρας, Λαογραφία, τόμ. 10, 1929/1932, σ. 143.

τητας, ταυτιζόμενον πρὸς τὸν Καλικάντζαρον, τὴν Νεράϊδα, τὸν βόμπιρα (vampire) καὶ τὴν Στρίγγλα. Ἡ ἐρώτησις, ποῦ ἀπευθύνουν εἰς τὸ παιδί, ὅταν τὸ βάζουν μέσα εἰς τὸν φούρνον, «τί τρώς, κρέας ἢ ψωμί» συνιστᾷ ἐν ἐκ τῶν κυρίων στοιχείων τῆς δοξασίας. Ἐν τῷ παιδί ἀπαντήσῃ «κρέας», τὸ καταρῶνται «νὰ φᾶς τὰ κριάτα σου» καὶ δὲν τὸ βγάζουν ἀπὸ τὸν φούρνον, ἕως ὅτου εἴπῃ «ψωμί, τυρί» ἢ ἄλλο τι.

Τὸν ἀδερφοφάγοι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀναγνωρίζει ἐκ τῆς καταφανοῦς προμετωπίου ἢ ὑπερκογχικῆς αὐτοῦ φλεβός, λεγομένης «μαύρης νευρούλας» ἢ «γαλάζιας γραμμῆς» ἢ «μαύρου σημαδιοῦ» εἰς τὸ μέτωπον, ἢ μελανῆς φλεβός ἢ «μαύρης ἐλιᾶς» εἰς τὸ μεσόφρυον. Τὰ σημάδια αὐτὰ πολλαχού ἀποκαλοῦν «μυῖγα». Εἰς τὸ Νεστόριον Καστορίας, ὡς εἶδομεν, ὑπῆρχον γυναῖκες εἰδήμονες νὰ κόπτουν τὴν «πολυταροσύνη», δηλαδή τὴν ιδιότητα τοῦ ἀδερφοδιώχτη, «ποῦ δὲν θέλει νὰ ζήσουν πολλὰ παιδιά» τῆς οἰκογενείας του. Αἱ γυναῖκες αὐταὶ «τρυποῦσαν λίγο μὲ μιὰ βελόνα μεταξὺ μύτης καὶ τοῦ ματιοῦ, ἔκοβαν τὸ δέρμα καὶ ἔτσι περνοῦσε ἡ κακὴ αὐτὴ ιδιότητα καὶ στέριωναν τὰ παιδιά. Κατ' ἄλλην δοξασίαν εἰς τὴν Σκιλλουντίαν Ὀλυμπίας ἀδερφοδιώχτης εἶναι «τὸ παιδί ποῦ κοιμᾶται μὲ σταυρωμένα πόδια» τότε, λέγουν, προκαλεῖ τὰ ἀτυχήματα», ἐν δὲ τῇ Πάρῳ ὅτι ὁ θάνατος τῶν ἀδελφῶν ὀφείλεται «σὲ γρουσουζιά» τοῦ ἀδερφοδιώχτη.

Πρὸς ἀποσβῆσιν τῆς κακῆς ἐπηρείας τούτου εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὡς εἶδομεν, κατέφευγον εἰς τὴν πυράκτωσιν αὐτοῦ ἐντὸς φούρνου ἢ τὴν καταβίβασιν αὐτοῦ εἰς πηγάδι, ὡς τοῦτο συμβαίνει μόνον ἐν Χίῳ. Τοιουτοτρόπως ὁ λαὸς ἀσκεῖ τὴν διὰ τοῦ πυρός ἢ τὴν διὰ τοῦ ὕδατος εἰκονικὴν κάθαρσιν τοῦ ἀδερφοδιώχτη. Τὸ ἔθιμον δὲν παρουσιάζει τὴν σκληρότητα ταύτην εἰς τὸ Μάνεσι Καλαβρύτων, ὅπου «ἐβαζαν τὸ παιδί εἰς κρέον φούρνον νὰ γυρίσῃ τρεῖς φορὲς» καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Ἄνναν Εὐβοίας, ὅπου τὸ μετέφερον εἰς συγγενικὴν οἰκίαν, ἔνθα διέμενον ἐν ἕως τρία χρόνια, μέχρις ὅτου μεγαλώσῃ τὸ νέον ἀδελφάκι του, καθὼς καὶ ἐν Κερκύρᾳ, ποῦ τὸ ἔστερναν «στὸ μοναστήρι τῆς Πλατυτέρας», ἔνθα «ὁ καλὸς τοῦ κόβει τὴ μυῖγα μὲ τὴ λόγχη», δηλαδή τὴν ἱεράν λόγχην, τὴν χρησιμοποιουμένην ὑπὸ τῶν ἱερέων κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας.

Ἡ πυράκτωσις ἢ ἡ διὰ σχοινίου καταβίβασις τοῦ ἀδερφοδιώχτη εἰς πηγάδι, ἐνέργειαι, αἱ ὁποῖαι ἐξέλιπον εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλάδος¹ ἢ ὅπου ἐπιχωριάζουσι ἀκόμη τείνουν νὰ ἐκλείψουν, ἦσαν ἐκ τῶν σκληροτέρων ἀποτροπιαστικῶν

1. Βλ. τὸ μοτίβον ἐν St. Thompson, Motif Index of Folk Literature, III, 1956, G 73, 2.

2. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις, 1904, σ. 1287.

έθιμων. Ἐκ τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν δοξασίας ἀπαντᾷ σήμερον ὡς λείψανον καὶ ὡς ἀπολίθωμα ἢ ὕβρις «ἀδερφοδιώχτη», λεγομένη δι' ἐκεῖνον, ὅστις φέρει σημεῖον μέλαν ἐπὶ τοῦ μετώπου ἢ τοῦ μεσοφρύου, ζηλοτυπεῖ καὶ φθονεῖ τ' ἀδέρφια του ἢ ἐπιζῆ μόνος αὐτός, ἐνῶ αὐτὰ ἐχάθησαν προώρως. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ δεισιδαίμων αὐτῆ δοξασία καὶ τὸ ἔθιμον, ὡς περιεγράφησαν ἀνωτέρω, εἶναι κατάλοιπα παλαιότητας πίστεως καὶ ἐθιμικῆς τελετουργίας. Ἐφ' ὅσον, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, φορεὺς τοῦ κακοῦ εἶναι ὁ ἀδερφοδιώχτης, αὐτὸς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξουδετερωθῇ κατὰ τρόπον μαγικόν, ἤτοι νὰ ὑποστῇ κάθαρσιν. Καὶ τὴν κάθαρσιν θὰ ἐπιφέρουν τὸ πῦρ ἢ τὸ ὕδωρ, ὡς κατ' ἐξοχὴν ἀποτροπιαστικὰ καθαρτήρια μέσα. Ἡ δαιμονικὴ ιδιότης τοῦ ἀδερφοδιώχτη θὰ πέσῃ εἰς τὴν πυρὰν καὶ θὰ καῖ. Ἐνίοτε καὶ μόνος ὁ καπνὸς ὑπολαμβάνεται ἀρκετός, διὰ νὰ ζαλίσῃ καὶ ἐξουθενώσῃ τὸν δαίμονα τῆς ἀσθενείας ἢ κάθε ἐν γένει κακοῦ¹. Ἡδὴ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος εἶναι γνωσταὶ αἱ ιδιότητες αὐταὶ τοῦ πυρός καὶ τοῦ ὕδατος πρὸς ἀποτροπὴν πράξεων δαιμονικῶν ὄντων καὶ πρὸς καθαρμούς. Οὕτως εἰς ἀπόσπασμα τοῦ Ἀρχιλόχου λέγεται: «κείνου κεφαλὴν καὶ χαρίεντα μέλη Ἡφαιστος καθαρῶσιν ἐν εἵμασιν ἀμφεπονθήη»². Ὁ Εὐριπίδης ποιεῖται μνεῖαν τῆς καθαρσίου φλογὸς λέγων: «οὐ δ' αὖ κέλευθον εἶ τις ἔβλαψεν ποδὶ / στείβων ἀνοσίῳ, δὸς καθαρσίῳ φλογί, / κροῦσον δὲ πεύκην, ἵνα διεξέλθω, πάρος»³. Ὁ δὲ Ἱπποκράτης ἐπάγεται: «Ὅκόσα φάρμακα οὐκ ἴηται, σίδηρος ἴηται ὅσα σίδηρος οὐκ ἴηται, πῦρ ἴηται ὅσα δὲ πῦρ οὐκ ἴηται, ταῦτα χρὴ νομίζειν ἀνίατα»⁴. Μεταγενεστέρως τούτων ὁ Λουκιανὸς, ἀναφέρων τὸ τέλος τοῦ Ἡρακλέους, λέγει: «Φασὶ τὸν Ἡρακλέα ἐν τῇ Οἴτῃ κατακαυθέντα θεὸν γενέσθαι· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἀποβαλὼν ὅπόσον ἀνθρώπειον εἶχε παρὰ τῆς μητρὸς καὶ καθαρὸν τε καὶ ἀκήρατον φέρον τὸ θεῖον ἀνέπτατο εἰς τοὺς θεοὺς διενεκρωηθὲν ὑπὸ τοῦ πυρός»⁵. Καὶ ὁ Ὀβίδιος εἰς τὰς «Μεταμορφώσεις» του λέγει: «omnia qui vicat, vincet, quae cernitis, ignes»⁶, εἰς δὲ τὸ «Ἡμερολόγιόν» του τονίζει: «omnia purgat edax ignis»⁷. Ἀλλὰ

1. Περὶ τοῦ πυρός πρὸς ἀποτροπὴν πράξεων δαιμονικῶν ὄντων καὶ πρὸς καθαρμούς βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', σσ. 1315 κ.έξ. Η. Freudenthal, Das Feuer im deutschen Glauben und Brauch, Berlin, 1931, σσ. 2 κ.έξ. 216 κ.έξ. W. Blackman, The magical and ceremonial uses of fire, Folklore, τόμ. 26, 1916, σσ. 359-365. Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, τόμ. II, Berlin und Leipzig, 1929, λ. Feuer.

2. Ἀρχιλόχου, Ἀπόσπ. 12.

3. Εὐριπίδου, Ἐλένη, στ. 868 κ.έξ.

4. Ἱπποκράτους, Ἀφορισμοί, 7, 87 (ἐκδ. E. Littré, τόμ. 4, σ. 608).

5. Λουκιανοῦ, Ἐρμότημος, 7. Καὶ κατὰ τὸν Πλούταρχον (Ζητήματα ρωμαϊκά, 1) ἀτὸ πῦρ καθαίρει καὶ τὸ δῶρον ἀγνίζει». Ὅσοι ἐπύπτοντο ὑπὸ κερανοῦ ἐλέγετο ὅτι μετέβαινον εἰς τοὺς ἀθανάτους. Βλ. Erwin Rohde, Psyché, Paris, 1952, σ. 346, σημ. 1.

6. Ovidii, Metam. IX, 250.

7. Ovidii, Fasti, 4, 785.

καὶ ὁ Ἰάμβλιχος λέγει ὅτι τὸ πῦρ «τὰ προσαγόμενα καθαίρει καὶ ἀπολύει τῶν ἐν τῇ ὕλῃ δεσμῶν, ἀφομοιεῖ τοῖς θεοῖς»¹.

Τὰ Νεοελληνικὰ διὰ τὸν ἀδερφοδιώχτη ἐθιζόμενα δυνάμεθα νὰ συνθέσωμεν καὶ πρὸς τοὺς μύθους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος περὶ ἐμβολῆς εἰς πυρὰν τοῦ Ἀχιλλέως ὑπὸ τῆς μητρὸς του Θέτιδος καὶ τοῦ Δημοφῶντος ὑπὸ τῆς θεᾶς Δήμητρος. Κατὰ τὸν μυθογράφον Ἀπολλόδωρον: «Ὡς δ' ἐγέννησε Θέτις ἐκ Πηλέως βρέφος, ἀθάνατον θέλουσα ποιῆσαι τοῦτο, κρύφα Πηλέως εἰς τὸ πῦρ ἐγκρυβοῦσα τῆς νυκτὸς ἔφθειρεν, ὃ ἦν αὐτῷ θνητὸν πατρῶον. Πηλεὺς δ' ἐπιτηρήσας καὶ ἀσπείροντα τὸν παῖδα ἰδὼν ἐπὶ τοῦ πυρὸς ἐβόησε· καὶ Θέτις κωλυθεῖσα τὴν προαίρεσιν τελειῶσαι, νήπιον τὸν παῖδα ἀπολιποῦσα πρὸς Νηρηίδας ᾤχετο»².

Ἡ θεὰ Δήμητρα, ἀναζητοῦσα τὴν ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος ἀρπαγεῖσαν κόρην τῆς Περσεφόνης καὶ περιπλανωμένη, φθάνει ἐπὶ τέλους εἰς Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ διὰ πρῶτην φορὰν ἀνακόπτει τὴν πορείαν τῆς, κάθηται δ' εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ μετὰ τὴν καρδίαν σπαραγμένην ἀπὸ τὸν πόνον πλησίον τοῦ φρέατος Παρθενίου ὑπὸ τὴν σκιὰν πυκνῆς ἐλαίας. Αἱ θυγατέρες τοῦ Κελεοῦ, πρῶτου μυθικοῦ βασιλέως τῆς Ἐλευσίνος, αἱ ὁποῖαι μετέβαινον ἐκεῖ νὰ γεμίσουν μετὰ νερὸ τὰ χάλκινα δοχεῖα των, βλέπουν τὴν θεὰν ὑπὸ μορφῇν γραιίας καὶ τὴν ἐρωτοῦν. Ἡ Δήμητρα μὴ θέλουσα ν' ἀποκαλυφθῇ ἀπαντᾷ εἰς τὰς νέας ὅτι ἀνηπάγη ὑπὸ πειρατῶν καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀττικῆς. Τώρα ζητεῖ ἄσυλον καί, διὰ νὰ μὴ εἶναι βάρος εἰς τοὺς φιλοξενοῦντας αὐτήν, προτίθεται ν' ἀναλάβῃ εἰς τὴν οἰκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ τὴν φιλοξενήσουν, χρέη τροφῆς ἢ ὑπηρετίας. Αἱ θυγατέρες τοῦ Κελεοῦ ἐπιστρέφουν εἰς τὸ ἀνάκτορον, διὰ ν' ἀνακοινώσουν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀγνώστου εἰς τὴν μητέρα των Μετάνειραν. Αὕτη εἶχε βρέφος, τὸ ὁποῖον συγκατατίθεται νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν γραιίαν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς ἡ θεὰ ἔθετε τὸ βρέφος (τὸν Δημοφῶντα) εἰς τὴν πυρὰν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν γονέων του. Ἡμέραν τινὰ ὅμως ἡ Μετάνειρα εἶδε τὴν Δήμητρα νὰ πράττει τοῦτο καὶ κατάτρομος ἐκβάλλει διαπεραστικὰς κραυγὰς, νομίζουσα ὅτι τὸ βρέφος θὰ κατακαῇ. Ἡ θεὰ ἀποσύρει τὸ παιδί ἐκ τῆς πυρᾶς καὶ ἀπευθύνει πικρὰς ἐπιπλήξεις εἰς τὴν μητέρα του. Ἡ πυρὰ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐναπετίθετο ἀνὰ πᾶσαν νύκτα ὁ Δημοφῶν, συμφῶνως πρὸς ἰδέαν, τὴν ὁποίαν συνητήσαμεν ὡς ἄνω εἰς τὸν μῦθον τῆς πυρᾶς τοῦ Ἀχιλλέως, «περιῆρει τὰς θνητὰς σάρκας» αὐτοῦ καὶ «ἔφθειρεν ὃ ἦν αὐτῷ θνητόν»³. Ἐνταῦθα βασιζέται καὶ ἡ συνήθεια τοῦ ἀνάπτειν πυρὰς εἰς τὰς ὁδοὺς

1. Ἰ α μ β λ χ ο υ, Περὶ μυστηρίων, 5,12.

2. Ἀ π ο λ λ ο δ ῶ ρ ο υ, Βιβλ. Γ', 13,6. Βλ. καὶ Ἀ π ο λ λ ω ν., IV, 869 κέξ.

3. Βλ. τὸν Ὀμηρικὸν Ὑμνον εἰς Δήμητρα. Τόσον ὁ περὶ Ἀχιλλέως, ὅσον καὶ ὁ περὶ Δημοφῶντος μῦθος ὁ σχετικὸς μετὰ τὴν πυράκτωσιν αὐτῶν προέρχονται ἀπὸ τὴν αὐτὴν πηγὴν, πιθανῶς

κατά τινας έορτάς και να πηδοῦν διὰ τῶν φλογῶν γυναῖκες μετὰ τῶν παιδιῶν των¹. Ἴσως δὲ τοιοῦτό τι ἔθος ὑπαινίσσεται τὸ τοῦ Εὐπόλιδος: «Ὅν χρῆν ἔν τε τοῖς τριώδοις κἂν τοῖς δέξυθμοῖς / προστρύπαιον τῆς πόλεως κάεσθαι τετριγότα»², και τὸ τοῦ ἀρχαίου γραμματικοῦ «ἀγροῖς κατακαῦσαι ξύλοις· τὰ τερατώδη τὴν φύσιν ἐπ' ἀγροῖς ἔκαιον ξύλοις»³. Ἀλλ' ἐκτός τῆς κατακαύσεως τῶν τὴν φύσιν τερατωδῶν, χρῆσις πυρός ἐγένετο ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων πρὸς ἴασις καχεκτικῶν παιδιῶν. Ἐν Ἀγχιάλῳ και ἐν Ἀγαθουπόλει ἀνατολικῆς Θράκης, ἔγραφεν ὁ Γ. Ἀ. Μέγας, πρὸς θεραπείαν παιδιῶν πασχόντων ἀπὸ καχεξίας ἐγένετο περιφορὰ αὐτῶν περὶ τὴν ἐστίαν ἢ διεβίβαζον αὐτὰ ὑπεράνω τοῦ πυρός. Τὸ πέρασμα τοῦ ἀσθενοῦς παιδιοῦ ἐπάνω ἀπὸ τῆ φωτιά ἔχει σαφεῖ τὴν ἔνοιαν τοῦ καθαρμοῦ ἀπὸ τῆς κατατροχούσης αὐτὸ ἀσθενείας⁴.

Πρὸς τούτοις ἡ καταβίβασις διὰ σχοινοῦ τοῦ ἀδελφοδιώχτη εἰς πηγάδι, ὡς γίνεται ἔτι και σήμερον ἐν Χίῳ, πρὸς ἀποσόβησις και κάθαρσιν τῆς κακῆς κατὰ τῶν ἀδελφῶν του ἐπηρείας, ἐνθυμίζει τὴν ἐμβολὴν τοῦ Ἀχιλλέως ἐντός τοῦ ὕδατος τῆς Στυγός, γενομένην ὑπὸ τῆς μητρὸς του Θέτιδος, ἀποσκοποῦσαν δὲ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἄτρωτον. Φωτιά λοιπὸν και νερὸ εἶναι τὰ δύο κατ' ἐξοχὴν ἀποτροπιαστικά και καθαρτήρια μέσα⁵. Μαζὶ μὲ τὰς δεισιδαίμονας ἐνεργείας τοῦ λαοῦ μας πρὸς κάθαρσιν και ἀποτροπὴν τῆς κακοποιῶ ἐπηρείας τοῦ ἀδερφοδιώχτη, διὰ τοῦ πυρός και τοῦ ὕδατος⁶, ἔβαινον παραλλήλως και ὠρισμένοι συνήθειαι σχετικαὶ πρὸς χριστιανικὰς πεποιθήσεις, ὡς π.χ. ἐν Ἀργολίδι, ἔνθα ἔθετον, ὡς εἶδομεν, εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ ὑπνοδωματίου τοῦ ἀδερφοδιώχτη τὰς εἰκόνας τῶν Εὐαγγελιστῶν και μετὰ τὴν πυράκτωσιν ἀνέθετον εἰς ἱερέα νὰ κάμῃ σαράντα κρυφὲς λειτουργίες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας παιδιοῦ και γονέων, ἐν δὲ τῇ Πάρῳ (χωρίον Λεῦκες) ἔκαμνον τάματα εἰς τοὺς Ἀγίους, διὰ νὰ ζήσουν τὰ παιδιὰ.

Παρόμοια μὲ τὰ ἐν Ἑλλάδι ἔθιμα ἀπαντῶσι και εἰς ἄλλους λαοὺς. Οὕτω τὴν ἀρχαιοτάτην δοξασίαν τῆς εὐεργετικῆς και ἀποτροπιαστικῆς ἐπιδράσεως τοῦ πυρός

τὰ Κύπρια ἔπη. Βλ. Paul y - Wissowa, RE, 9ος ἡμίτομος, 1903, στ. 148-149, λ. Demophon.

1. Erwin Rohde, ἔνθ' ἀν., σ. 26, σημ. 1.

2. Παρ' Ἀρποκρατίωνι, λ. Ὁξυθύμια, FCCG, τόμ. II, σ. 469.

3. Bekker, Anecd. Gr., 10,26.

4. Γ. Ἀ. Μέγας, Μαγικαὶ συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιδημικῶν νόσων, Λαογραφία, τόμ. 25, 1967, σσ. 522-523.

5. Γ. Ἀ. Μέγας, ἔνθ' ἀν., σ. 509.

6. Περὶ τοῦ ὕδατος ὡς ἀγνίζοντος και ἀποτροπαίου βλ. Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, τόμ. IX, 1933, στ. 107 κ.έξ., ἰδίᾳ 109 κ.έξ.

ἐπικυρώνει ἡ Σκανδιναυική Edda. Κατ' αὐτὴν τὸ πῦρ εἶναι κάλλιστον εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ χρησιμοποιοεῖται κατὰ τῶν ἀσθενειῶν, διότι νομίζεται ὅτι περικλείει οὐ μόνον ἀποτρόπαιον, ἀλλὰ καὶ θεραπευτικὴν ἐπίσης δύναμιν¹. Εἰς λαϊκὰ βιβλία μετανοίας ἀναφέρεται ὅτι «ἀπαγορεύεται τὸ ἔθιμον νὰ ἐντίθενται ἀσθενῆ παιδιὰ εἰς τὸ πῦρ καὶ τὰ νεογέννητα εἰς κλίβανον»². Ἄλλὰ καὶ ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα διὰ τὴν θεραπείαν καὶ τὴν ἄμυναν ἐναντίον νόσων συνάπτονται μὲ τοὺς ἀσθενεῖς ἢ τὸ ἔχον ἀνάγκην προστασίας ἀντικείμενον³. Σημαντικῶς ἀνεπτυγμένη εἶναι καὶ ἡ κατὰ τὴν συμπαθητικὴν μαγειάν χρησιμοποίησις τοῦ πυρὸς τόσον διὰ θεραπευτικούς σκοπούς, ὅσον καὶ διὰ τὴν πρακτικὴν τῆς ἐπιβλαβοῦς μαγείας· κατακαίουν ἐπίσης ἢ καπνίζουσι διάφορα πράγματα, ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν ἄνθρωπον ἢ τὰ ὅποια ἀντιπροσωπεύουν τὸ πάθος αὐτοῦ τοῦ ἰδίου⁴. Ἐν Γερμανίᾳ ὑπάρχουν πληροφορίες εἰς συγγραφεῖς, κατὰ τὰς ὁποίας εἰς παρελθόντας αἰῶνας συνήθιζον αἱ γυναῖκες νὰ φέρουν τὰ τέκνα των πλησίον τῆς πυρᾶς τῆς ἐστίας πρὸς θεραπείαν τῶν πυρετῶν⁵. Ἐν Chemnitz ἔθετον τ' ἀτροφικὰ παιδιὰ εἰς φούρνον, ἵνα φύγῃ ὁ προξενὼν τὴν ἀτροφίαν δαιμόνων⁶. Ἐν Οὐγγαρίᾳ, ἂν ἡ μητέρα ἐπίστευεν ὅτι τὸ παιδί της ἦτο «ἀλλασμένον», ἔφερον ἄμαξιν θάμνων εἰς τὸ χωράφι, ἐσώρευε τούτους καὶ ἐπιθέτουσα τὸ παιδί ἐπὶ τοῦ σωροῦ ἔθετε πῦρ εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας· ἀπέσυρε δ' ἀμέσως τὸ παιδί ἐκ τῆς πυρᾶς, βεβαία ὅτι τὸ μὲν «ἀλλασμένον» παρέλαβον τὰ ἐξωτικά, εἰς τὴν θέσιν δὲ τούτου ἀφήκαν τὸ γνήσιον παιδί της⁷. Ἐν Δανίᾳ ἐπίσης συνηθίζετο ἢ ἀπόδοσις τοῦ «ἀλλασμένου», διὰ τῆς προσποιητῆς ἐμβολῆς αὐτοῦ εἰς φούρνον⁸. Καὶ εἰς χωρία τῆς Ὀλτενίας ἐν Ρουμανίᾳ πρὸς θεραπείαν πυρετῶν ἐξ ἔλνοσιαι φέρουν τ' ἀσθενῆ παιδιὰ καὶ τοποθετοῦν αὐτὰ ἐμπροσθεν τοῦ στομίου πυρακτωμένου φούρνου πρὸς θεραπείαν. Καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ ἀκόμη πρὸ τοῦ δευτέρου παγκο-

1. Βλ. τὸ ἄρθρον Feuer ἐν Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, τόμ. II, 1929, στ. 1401.

2. Βλ. Backen als Zeremonie mit Apotropaia, ἐνθ' ἀν., τόμ. I, 1927, στ. 760 κ.εξ. Allerlei Aberglaube, αὐτόθι, στ. 777-778.

3. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', 1904, σσ. 1315 κ.εξ. Γ. Ἄ. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σσ. 509, 522-523.

4. Βλ. τὸ λ. verbrennen ἐν Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, τόμ. VIII, 1936/37, στ. 1550-1560, ἰδίᾳ 1553-1554.

5. J a c o b G r i m m, Deutsche Mythologie, 4. Aufl. besorgt von E. H. Meyer, vol. III, Berlin 1878, σσ. 406-410.

6. J. G r i m m, ἐνθ' ἀν., σ. 437.

7. Archiv für Religionswissenschaft, 1899, σ. 355.

8. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', σ. 1288.

σμίου πολέμου συνήθιζον τὸ ἴδιον, ὡς εἰς τὰ χωρία τῆς Ὀλτενίας, τὸ αὐτὸ δ' ἐπραττον καὶ πρὸς θεραπείαν ἄλλων νόσων. Ταῦτα γνωρίζω ἐξ ἰδίας ἐμπειρίας.

Ἐξ ὧν ἐξεθέσαμεν, ὡς ἄνω, νομίζω ὅτι δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τὰ ἐξῆς πορίσματα: α) ὁ λαὸς μας, ὁ ἀγροτικός κυρίως λαός, φορεὺς τῶν ἐν λόγῳ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν καὶ ἐνεργειῶν, εἰς παλαιότερους χρόνους, διατηρῶν πληθωρικὴν γεννητικότητα, μὲ ἔλλειψιν παντελῶς σχεδὸν τῆς ἀναγκαίας ἐπιστημονικῆς ὑγειονομικῆς φροντίδος καὶ στερούμενος παιδείας, ἀγνοῶν δ' οὕτω τὰ φυσιολογικά, τὰ πραγματικά αἷτια τῆς παιδικῆς θνησιμότητος, ἀπέδιδε τὰ παιδικὰ ἀτυχήματα εἰς τὸν μεταφυσικὸν κόσμον τῶν πεποιθήσεών του καὶ β) ἡ καταπολέμησις τοῦ κακοῦ ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν κυριωτέρων ἀποτροπιαστικῶν καὶ καθαρτηρίων μέσων, τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ὕδατος, συνεχίζουσα οὕτω μακρὰν ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων παράδοσιν.

RÉSUMÉ

L'enfant ennemi de ses frères

par D. B. Oeconomidès

Dans la première partie de cette étude l'auteur énumère données et les dénominations de la superstition encore vivante dans certaines régions de Grèce et selon laquelle un enfant, garçon ou fille, est considéré comme coupable de la mort de ses frères nés après lui. Il expose, par la suite, les pratiques magiques usitées pour conjurer et écarter le mal: incadescense dans un four ou descente de l'enfant coupable dans une fontaine.

Dans la deuxième partie de l'étude sont examinées les pratiques ci-dessus en comparaison avec des manifestations analogues de l'antiquité grecque. La conclusion est que la lutte des Grecs d'aujourd'hui contre ledit mal, au moyen du feu et/ou de l'eau purifiante, poursuit une longue et ancienne tradition.

